

RUMELİ İslâm Araştırmaları Dergisi
Journal of Islamic Studies مجلة روم ايلي للبحوث الإسلامية

ISSN: 2564-7903

Rumeli İslâm Araştırmaları Dergisi, Yıl | Year: 5 - Sayı | Issue: 9 - 2022 Nisan | 2022 April: 62-81.

**EDİRNE MÜFTÜSÜ MEHMED FEVZİ EFENDİ'NİN (1318/1900) RÛHU'S-SALÂT ADLI
ESERİ VE ÇEVİRİYAZISI**

The Mufti of Edirne Mehmed Fevzi's Work *Rûh Al Salât* And Its Transliteration

Mustafa ŐENTÛRK

Doç. Dr. Trakya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

Edirne, Türkiye

Associate Professor, Trakya University, Faculty of Theology

mustafasenturk@trakya.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-8310-7609

DOI: 10.53336/rumeli.1063004

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Arařtırma Makalesi / Research Article

Geliř Tarihi / Date Received: 25 Ocak 2022 / 25 January 2022

Kabul Tarihi / Date Accepted: 15 Őubat 2022 / 15 February 2022

Yayın Tarihi / Date Published: 28 Nisan 2022 / 28 April 2022

Yayın Sezonu / Publishing Date Season: Nisan / April

Atıf / Citation: Őentürk, Mustafa. "Edirne Müftüsü Mehmed Fevzi Efendi'nin (1318/1900) Rûhu's-Salât Adlı Eseri ve Çeviriyazısı". Rumeli İslâm Araştırmaları Dergisi 9 (Nisan 2022): 62-81.

İntihal: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

web: <https://rumeli.trakya.edu.tr/> | <https://dergipark.org.tr/rumeli>

mail to: rumelislam@trakya.edu.tr

Copyright © Published by Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi /
Canakkale Onsekiz Mart University, Faculty of Theology, Canakkale, 17020 Turkey.

Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

Edirne Müftüsü Mehmed Fevzi Efendi'nin (1318/1900) *Rûhu's-Salât* Adlı Eseri ve Çeviriyazısı

Öz

Mehmed Fevzi Efendi (1318/1900); aslen Denizli, Yarangüme/Tavas doğumlu olmakla beraber, Edirne'de yirmi sene kadar kalıp müftülük yaptığı için, daha çok "Edirne Müftüsü Fevzi Efendi" olarak tanınmıştır. Edirne'de kaldığı yirmi yıl boyunca Eski Cami'de *Envâru't-Tenzil*, *Şifâ-i Şerîf*, *Şahîh-i Buḥârî*, *Mesnevî*, *Kaşîdetü'l-Bürde* okutmuştur. Dersiâm, müftü ve nâib olarak yürüttüğü görevlerin sonunda Rumeli Kazaskerliğine kadar yükselmiştir. Devrinin velûd müelliflerinden kabul edilen Mehmed Fevzi Efendi, dinî ilimlere dâir Arapça olarak şerh ve hâşiyeler kaleme almıştır. Türkçe yazdığı eserlerinde ise daha çok Batılılaşma etkisiyle Osmanlı toplum hayatında zuhûr eden dinî ve içtimaî meseleler üzerinde durmuştur. Mevlide karşı özel bir ilgisi olduğu anlaşılan Mehmed Fevzi Efendi, Türkçe, Arapça ve Farsça birer mevlid yazmış; Türk edebiyatında Hz. Peygamber'le (sas) ilgili en çok eser veren müelliflerden biri sayılmıştır. Fevzi Efendi, okutacağı birçok dersin kitabını bizzat kaleme alıp yayımlamış, onun telif ettiği bu eserler çeşitli cami ve medreselerde okutulmuştur. Edirne Müftüsü Fevzi Efendi, bütün bu yönleri ile ülkemizde ilgi çekmiş, onun hayatı ve çeşitli eserleri üzerine çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışma, Fevzi Efendi'nin *Rûhu's-Salât*'ın derkenarları ile birlikte çeviriyazısını (transliterasyon) yapmak, bu çerçevede metinde geçen âyet ve hadîsleri tahrîc ile eseri tahlil etmek amacındadır.

Anahtar Kelimeler: Edirne Müftüsü, Mehmed Fevzi, Kur'an, Sûre, *Rûhu's-Salât*, Namaz.

The Mufti of Edirne Mehmed Fevzi's Work *Rûh Al Salât* And Its Transliteration

Abstract

Although Mehmed Fevzi Efendi (1318/1900) was originally born in Denizli, Yarangume/Tavas, mostly, he was known as "The Mufti of Edirne Fevzi Efendi", for his staying and working twenty years as a mufti in Edirne. During his twenty years in Edirne, he taught the books *Envâr al Tanzil*, *Sifâ-i Serif*, *Sahîh al Buḥârî*, *Mesnevî* and *Qasîde al Burda* in Eski Cami. At the end of his duties carried out as professor, mufti and vice, he accomplished to be the chair of Rumeli Kazasker (Chief Judge). Mehmed Fevzi Efendi who accepted as a prolific authors on his time, mostly wrote commentaries (serh) and explanations (hâsiyah) on religious sciences in Arabic language. He focused on religious and social issues that emerged in Ottoman social life morely under the influence of westernization, in his works written in Turkish. Mehmed Fevzi Efendi appearing to have a special interest in mawlid, had written mawlids in Turkish, Arabic and Persian; and considered as one of the most prolific authors who had written about The Prophet (pbuh) in Turkish literature. Fevzi Efendi had written and published many books that he would teach in his courses, and those books had been taught in various mosques and madrasahs. With all these aspects, The mufti of Edirne Fevzi Efendi had attracted attention in our country and various studies had been made on his life and works. This study aims to transliterate Fevzi Efendi's *Rûh al Salât* with its margin notes and to analyze this work with identifying the sources of verses and hadiths.

Keywords: Mufti of Edirne, Mehmed Fevzi, Qur'an, Surah, *Rûh al Salât*, Praying.

Giriş

Mehmed Fevzi Efendi, Denizli'nin Yarangüme/Tavas ilçesinde doğmuş ancak uzun yıllar Edirne'de müftülüğü görevini yürüttüğü için daha çok "Edirne Müftüsü Fevzi Efendi"

olarak tanınmıştır. Manisa, İzmir, İskenderiye ve hac için gittiği Mekke'de dersler almış; hac dönüşü Manisa'da tahsilini tamamlayıp icâzet alarak İstanbul'a gitmiştir. 1847'de dersiâm olarak Edirne'ye tayin edilen Fevzi Efendi, Eskiçami'de yaklaşık yirmi yıl *Envâru't-Tenzil*, *Şifâ-i Şerîf*, *Şahîh-i Buhârî*, *Mesnevî* ve *Kaşîde-i Bürde* dersleri yapmıştır. Edirne'den başka Antalya, Filibe, Ankara, Halep, Kudüs, Kayseri, Bitlis ve Balıkesir'de niyâbet ve çeşitli görevler yürüten Fevzi Efendi, tekrar Edirne niyâbetine atanmış, bilâhare Rumeli Kazaskerliğine kadar yükseltiştir. Filibe'de bulunduğu sırada Nakşî şeyhi Abdullah Efendi'ye intisap etmiş olan Fevzi Efendi, 28 Rebiülâhîr 1318/25 Ağustos 1900'de vefat etmiştir.³⁸⁰

Mehmed Fevzi Efendi, bir âlim, ârif, edîb ve şâir olarak devrinin velûd müelliflerinden olup hem dîni hem tasavvufî ve hem de edebî türde Türkçe, Arapça ve Farsça eserler vermiş ve telîf ettiği eserlerin bazıları, çeşitli cami ve medreselerde ders kitabı olarak okutulmuştur.³⁸¹

Fevzi Efendi, *Rûhu's-Salât* adını verdiği ve çalışmamızın konusunu oluşturan risâlede; namazın başından sonuna, tekbîrden selâma okunan duâlar ve tesbîhât ile Fâtiha ve Fil'den Nâs'a kadar daha çok namazlarda okunan kısa sûreleri Türkçe'ye çevirmiştir.

Bu çalışma, Fevzi Efendi'nin *Rûhu's-Salât*'ının derkenarları ile birlikte çeviriyazısını (transliterasyon) yapmak, bu çerçevede metinde geçen âyet ve hadîsleri tahrîc ile eseri tahlil etmek amaçındadır.

1. Mehmed Fevzi Efendi'nin *Rûhu's-Salât* Adlı Eseri

Fevzi Efendi'nin *Rûhu's-Salât* adlı eseri, ilk defa Maârif Nezâreti'nin 07 Ramazan 1302 h. / 08 Haziran 1301 r. [20 Haziran 1885] tarih ve 341 sayılı ruhsatı ile İstanbul'da Karnak Matbaası'nda basılmıştır. Bu çalışmada esas alınan nüsha, yirmi üç sayfadan müteşekkil, 1318/1900 tarihli -muhtemelen ikinci ve son- baskısıdır.

Fevzi Efendi, *Rûhu's-Salât*'a hamdele ve salvele ile başladıktan sonra eseri yazma gerekçesine dâir hususları zikreder. Buna göre namaz kılan insanların iki kısma ayrılıp bir kısmının namazda okunan sûre ve duâların anlamlarını bildiğini ve namazından daha fazla manevî lezzet ve feyz aldığı, diğer bir kısmının ise okuduklarının anlamlarını bilmediğini, bunların, namazlarının Allah indinde reddedilmeyip makbul olsa ve bunlar sevaba nâil olsalar da okuduklarının anlamlarını bilenlerle eşit olamayacaklarını söyler.³⁸²

Mehmed Fevzi Efendi, bu risâlede namazın başından sonuna, tekbîrden selâma okunan duâ ve tesbîhat ile Fâtiha ve Fil'den Nâs'a kadar olan sûreleri Türkçe'ye çevirmeyi amaçlamıştır. Risâleye "*Rûhu's-Salât*" adını kendisi vermiş ve mukaddimesine beş beyitlik bir gazel eklemiştir. Gazelde özetle dîne hizmetin en büyük iftihar ve devlet olduğunu, dîne hizmet edene Allah'ın da yardım edeceğini (Muhammed 47/7) ve fakat dîne ihânet edenin zillete dâcâr olacağını söyler.³⁸³

Fevzi Efendi; toplam yirmi beş başlık hâlinde sırasıyla *Namazın Niyetleri*, *İftitah Tekbîri*, *Sübhâneke*, *Besmele*, *E'ûzü*, *Fâtiha*, *Fil*, *Kureyş*, *Mâûn*, *Keşer*, *Kâfirûn*, *Nasr*, *Tebbet*, *İhlâs*, *Felak* ve *Nâs* sûreleri ile ayrı ayrı *Kunut Duâları*, *Rükû Tesbîhâtı*, *Semiallâhü li Men Hamideh İfadesi*, *Secde Tesbîhâtı*, *Tahiyât*, *Salli-Bârik Duâları* ve namazın sonundaki *Selâm*'ın anlamını verir. Burada *Rabbenâ Duâlarına* ve anlamlarına yer vermediği dikkati çekmektedir.

³⁸⁰ Mustafa Uzun, "Fevzi Efendi, Edirne Müftüsü", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 12/506-507.

³⁸¹ Fevzi Efendi'nin eserleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Mustafa Uzun, "Fevzi Efendi, Edirne Müftüsü", 12/507-509.

³⁸² Mehmed Fevzi, *Rûhu's-Salât* (yrs.: 1318/[1900]), 2.

³⁸³ Mehmed Fevzi, *Rûhu's-Salât*, 2-3.

Fevzi Efendi, Hanefî Mezhebî'ne göre, namazda, Fâtiha'dan sonraki zamm-ı sûrelerin başında besmele okumadığından ve kendi mezhebi de Hanefiyye olduğundan dolayı, Fîl'den Nâs'a kadar olan sûrelerin evvelindeki besmele-i şerîfeleri yazmadığını beyân eder.³⁸⁴

"Beş Vakit Namazdaki Niyetlerin Manaları Beyânındadır" başlığı altında, Sabah Namazı'nın sünnetinden başlayarak beş vakit namazın her bir vaktin sünnet(ler)i ve farzı ile ayrıca Vitir Namazı'nın, her birinin önce Türkçe sonra "murâd olunursa" diye Arapça olarak niyetlerini ve manalarını verir. En sonunda da ayrıca *muktedî* (imama uyan kimse) ve *imam* için niyetlerin nasıl olacağını zikreder.³⁸⁵

Fevzi Efendi, daha sonra halk arasında "Namaz Sûreleri" olarak bilinen ve anılan sûreleri, yine halk arasında anıldığı şekliyle, örneğin *Eûzü*, *Elem Tera Keyfe* ve *Li Îlâfi Sûresi* gibi ifadelerle başlıklandırır, sûrelerin önce parça parça Arapça asıllarını yazar, sonra "kırık tercüme" ile çevirisini yapar. Meselâ Fîl Sûresi'ni "أَلَمْ تَرَ / Elem tera Yâ Muhammed, sen görmedin mi yani tevâtür ile işitmedin mi,³⁸⁶ كَيْفَ / keyfe' ne şekil 'فَعَلَ / fe'le' işledi ve yaptı yani helâk eyledi, 'رَبُّكَ / rabbuke' senin rabbin, 'بِأَصْحَابِ الْفِيلِ / bi eshâbi'l-fil' ashâb-ı file..." şeklinde kırık tercüme yapar.³⁸⁷

Tercümeyle daha çok "tefsîri çeviri" olarak yapan Fevzi Efendi, örneğin "الْحَمْدُ لِلَّهِ / el-Hamdü lillâhi" ibâresini "ezelden ebede dek her bir hamd yani senâ-i cemîl, hâsılı zâtı ve sıfâtı pek güzeldir. Asla fenâ olmaz ve fenâ yapmaz diyerek dâim öyleyi söylenmek Allah Zü'l-Celâl Hazretleri'ne mahsûstur" şeklinde tercüme eder. Yine "الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ / es-sırâta'l-müstakîm" ifadesini "doğru yola yani Cennet ve cemâl-i pâkine doğru ve evân yola ki îmân ve İslâm'dır..."³⁸⁸; "أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ / en'amte aleyhim" ifadesini de "Sen azîmü's-şân anların üzerine in'âm ve ihsân eyledin yani bazılarını peygamberlik ve bazılarını evliyâullahtan bulunmaklık ve bazılarını sâlihînden olmaklık ile ikrâm eyledin" şeklinde tercüme eder.³⁸⁸ Aynı şekilde "إِيْلَافِهِمْ / îlâfihim" ifadesini de "ol Kureyş'in ülfet ettikleri şeyden murâd ve bedel, anların kış vaktinde Yemen ve yaz vaktinde Şam tarafına rihlet etmeleri yani kış vakti sehle ve yaz vakti yaylaya gidip gelmeleridir" diye tefsîr eder.³⁸⁹

Fevzi Efendi, *Rûhu's-Salât*'ta hemen her sûrenin çevirisinin sonunda varsa özet halinde sebep-i nüzûl bilgisi verir. Birden fazla sebep-i nüzûl rivâyeti varsa sadece kendi tercihini aktarır. Sebeb-i nüzûl konusunda ayrıntılı bilgi almak isteyenleri ise daha çok "el-Ünsü'l-Ma'nevî" şeklinde kısa adıyla andığı *Kudsü'l-Mesnevî Şerh-i el-Ünsü'l-Ma'nevî* adlı eserine yönlendirir.³⁹⁰ Fîl ve Kureyş sûrelerinde sebep-i nüzûl gibi verdiği bilgileri³⁹¹ teknik anlamda sebep-i nüzûl olarak değil de, sûrelerin anlaşılması için, "Fil Olayının" anlatılması ve Kureyş Sûresi'nin iniş-sebebinin değil- amacının verilmesi şeklinde anlamak gerekecektir.

³⁸⁴ Mehmed Fevzi, *Rûhu's-Salât*, 9.

³⁸⁵ Mehmed Fevzi, *Rûhu's-Salât*, 3-6.

³⁸⁶ Bu makamda görmediği benden sevâd-ı tevâtür ile işitmediği demektir. Yenmenin sebebi budur ki bu ashâb-ı fil tahrîb ve tedmir için geldiklerinde, Peygamberimiz (sas) daha dünyayı teşrîf buyurmamış idi. Zira bu her ol sene yani Hz. Âdem'in (as) semâdan yeryüzüne nüzûlünden elli bin ve yüz altmış üçüncü senesi mâh-ı Muharrem'in nisfında gelip helâk buldular. Hz. Nebiyy-i Zîşân ise yine ol sene, mâh-ı Rabîu'l-Evvel'in on ikinci gecesi teşrîf-i cihân burdular demek oldu ki, bunlardan elli beş gece sonra teşrîf buyurdu.

³⁸⁷ Mehmed Fevzi, *Rûhu's-Salât*, 9.

³⁸⁸ Mehmed Fevzi, *Rûhu's-Salât*, 8.

³⁸⁹ Mehmed Fevzi, *Rûhu's-Salât*, 10.

³⁹⁰ Mehmed Fevzi, *Rûhu's-Salât*, 9, 10, 12, 17.

³⁹¹ Mehmed Fevzi, *Rûhu's-Salât*, 10, 11.

Fevzi Efendi'nin, Fîl Sûresi bağlamında anlattığı Fil Vak'ası³⁹² örneğinde de görüleceği üzere, kıssaların Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Peygamber'i (sas) tesellî amaçlı olarak bulunduğu şeklindeki, tefsîr geleneğinde de kabul gören anlayışı benimsediği görülür.

Mehmed Fevzi Efendi, bu eserinde az ve belli belirsiz de olsa tefsîr amelîyesinde bulunur ve âyeti âyetle, yani Kur'ân'ı yine kendisiyle tefsîr eder. Meselâ, Fâtiha Sûresi'nde "kendilerine nimet verilenleri Nisâ 4/69. âyete atıfta bulunmasa da "peygamberlik velîlik ve sâlihlik ikrâm edilen kimseler" olarak anlamlandırır.³⁹³ Yine Nâs Sûresi'nin son âyetinde sözü edilen cin ve insan vesvesecilerinin, "شَيَاطِينِ الْإِنْسِ وَالْجِنِّ / *şeyâtîne'l-insi ve'l-cin*" âyetine (En'âm 6/112) atıfla insan ve cin şeytanları olduğunu söyler.³⁹⁴

Fevzi Efendi, eserini beyitler hâlinde yazılmış bir *pend* (nasîhat) ve bir *münâcât* ile bitirir. *Pend*'te özetle ibâdet, taat, namaz, niyaz ve bunların terketmeden ve ihlâs ile yapılmasına dâir tavsiyeler; *Münâcât*'ta ise eserin kabulü, af, mağfiret, rahmet ve cennet için arz u hâl, duâ ve niyâz bulunur.

Netice itibarıyla, okuttuğu derslerin birçoğunu kendi kaleme almış ve yayımlamış olan Mehmed Fevzi Efendi'nin *Rûhu's-Salât* adlı bu çalışması; ilmî bir eser değilse de, medresede talebeye, câmide halka, namazı ve namazda okunacak sûre, tesbîhât ve duâları anlamlarıyla beraber öğretmek için hazırlanmış bir ders kitabı niteliğinde olup faydalı bir eserdir.

Sonuç

Mehmed Fevzi Efendi, bu risâlede namazın başından sonuna, tekbîrden selâma daha çok namazlarda okunan Fâtiha ve Fîl'den Nâs'a kadar sûreler ile namaz tesbîhatın ve duâlarını Türkçe'ye tercüme etmiştir.

Eseri toplam yirmi beş başlık hâlinde kaleme alan Fevzi Efendi; sırasıyla *Namazın Niyetleri*, *İftitah Tekbîri*, *Sübhâneke*, *Besmele*, *E'ûzü*, *Fâtiha*, *Fîl*, *Kureyş*, *Mâûn*, *Keşer*, *Kâfirûn*, *Nasr*, *Tebbet*, *İhlâs*, *Felak* ve *Nâs* sûreleri ile ayrı ayrı *Kunut Duâları*, *Rûkû tesbîhâtı*, *Semiallâhü li Men Hamideh İfadesi*, *Secde Tesbîhâtı*, *Tahiyiyât*, *Salli-Bârik Duâları* ve namazın sonundaki *Selâmın* anlamını verir. Ancak onun *Rabbenâ Duâlarına* ve anlamlarına yer vermediği dikkati çekmektedir.

Fevzi Efendi, halk arasında "Namaz Sûreleri" olarak bilinen sûreleri başlıklarda yine halk arasında anıldığı şekliyle, örneğin *Eûzü*, *Elem Tera Keyfe* ve *Li İlâfi Sûresi* şeklinde zikreder. Sûrelerin önce parça parça Arapça asıllarını yazar, sonra "kırık tercüme", bazen de "tefsîrî tercüme" yapar.

Fevzi Efendi, hemen her sûrenin tercümesinin sonunda, varsa özet halinde sebep-i nüzûl bilgisi verir. Zaman zaman da az ve belli belirsiz tefsîr amelîyesinde bulunur.

Sonuç olarak Mehmed Fevzi Efendi'nin *Rûhu's-Salât*'ı ilmî bir eser değilse de, namazda okunacak sûre, tesbîhât ve duâları medresede talebeye, câmide halka anlamlarıyla beraber öğretmek için hazırlanmış bir ders kitabı niteliğinde olup faydadan hâlî değildir.

2. *Rûhu's-Salât*'ın Çeviriyazısı

Rûhu's-Salât

Bismillâhirrahmânirrahîm

³⁹² Mehmed Fevzi, *Rûhu's-Salât*, 10.

³⁹³ Mehmed Fevzi, *Rûhu's-Salât*, 8.

³⁹⁴ Mehmed Fevzi, *Rûhu's-Salât*, 19.

Ma'bûd-ı bi'l-hak li'l-halk Allah Zü'l-Celâl Hazretleri'ne hamd ve şükür ve senâ, ve bizleri Ma'bûd-ı Mutlak'ın tevhîd ve ibâdetine bi hakkın davet buyuran Cenâb-ı Pâk-i Rasûlüllah'a salât ve selâm-ı lâ yuhsâ, ve âl ve ashâb-ı kirâmına tarzıye-i bî intihâyı ba'de'l-edâ; ma'lûm-ı kâffe-i üli'n-nühâdır ki, namaz kılan ve duâ eden kimseler iki kısımdır: Bir kısmı, kıldığı namazda okuduğu Sûre-i Fâtiha ve süver-i munzamme ve tesbihât ve ed'ıye-i sâirenin ma'nalarını bilir. İşte bu kılınan namaz ve olunan [edilen] niyâzda bulunan telezzüz-ü rûhânî ve feyz-zuhûr-ı nûrânî başka olacağı bî iştihâttir. Ve bir kısmı dahî namaz kılar ama asla okuduklarının ma'nalarını bilmeyip hemen yalnız hâl-i suğrunda mekteb havâcesinden öğrendiği üzre elfâz-ı mücerredeyi okur gider, ne demek olduğundan haberdâr değildir. İşte bu kılınan namaz yine indallah merdûd olmayıp makbûl olur ve mukâbilinde sevab dahî ihsân buyurulur ise de, evvelki kısım ile müsâvî olamayacağına kalb ve rûh dû güvâhtır. Binâenaleyh Edirne müftî-i esbak el-Hâc Muhammed [Mehmed] Fevzî, ahz-ı rabbe biyedihî fi'd-dâreyn ahz-ı afv ve gufrân ve ahz-ı lutf ve ihsân bi hürmet-i men bihî 'izzî yani namazın evvelinden âhirine, yani niyet ve tekbîrden bed' ile selâm verilmeye kadar okunacak Fâtiha-i Şerife ve Elem Tera Keyfe'den Sûre-i Nâs'a kadar olan süver-i şerife ve tesbihât ve ed'ıye-i sâirelerin [2] pek açık ta'bîr ile lafızlarının delâlet eylediği zâhir manalarını Lisân-ı Türkî ile tahrîr eylediği bir vech-i meşrûh, okuduklarının manalarından gâfil bulunanlar öğrenip ve ezberleyip mümkün mertebe kendilerini manâ bihe âşinâlık ve namaz ve niyâzda kalp ve ruhları rûşenâlık bula. Bundan muharrir-i mezkûrun murâd-ı âcizânesi dîn-ü Kur'ân'ı işitenden ed'ıye-i hayriyye ve teveccühât-ı kalbiyyeye nâil ve iki cihânda Cenâb-ı Feyyâz ve Kerîm'den afv-ü mağfiret ve lutf-u meded ve inâyete vâsıl olmaktır. İşte, elhamdülillâh ol vechile işbu risâleciği terkîm ve Rûhu's-Salât nâmıyla tevsîm eyledi ve gazel-i âtiyecîği de söyledi.

Gazel

*Dîn-i Azîz, bir pâdişâh ve iftihadır hizmeti,
Buldu huddâmı ânın, dâreyinde a'lâ devoleti.
Din ve şer'i her kim i'zâz eylerse sıdkla,
Bil, gelir imdadına her gâh Hudâ'nın nusreti.
Din ve şer'in hâini zillet bulur âlemde çün,
Nâsıru'd-dîne mahsûs kıldı Mevlâ izzeti.
Her ki ketfinde muallâk ise şimşîr-i Hudâ,
Gün bugün, efzûn olur ânın fütûh ve şevketi.
Fevz-i Yâ-sîn, hizmet-i dinden ferâgat etme kim,
Bâb-ı dînde bulunur hep vechânın nimeti.*

Beş Vakit Namazdaki Niyetlerin Manaları Beyânındadır

Ezcümle, Sabah Namazı'nın sünnet-i şerîfesine niyet murâd olundukta terk-i ta'bîr ile niyet olunsa yani 'Kur'ân-ı Kerîm'e övücü ve kibleye yönelici olduğum halde niyet eyledim Sabah Namazı'nın iki rekât sünnet-i şerîfesine' denilse de olur. Velâkin Arabî ta'bîr ile niyet murâd olunur ise "نوَيْتُ أَنْ أُصَلِّيَ صَلَاةَ سُنَّتِ الْفَجْرِ رَكَعَتَيْنِ مُقْتَدِنًا بِالْقُرْآنِ وَمُسْتَقْبِلًا إِلَى الْقِبْلَةِ / *Neveytü en usalliye salâte sünnet-i'l-fecri rek'ateyn, muktedien bi'l-Kur'âni ve müstakbilen ile'l-kibleti*"³⁹⁵ denilir. Manası; 'neveytü / ben niyet eyledim, en usalliye / kılmaya, salâte sünnet-i'l-fecri / Sabah Namazı'nın sünnet-i şerîfesini, rek'ateyn / iki rekât, muktedien bi'l-Kur'âni / Kur'ân-ı Kerîm'e iktidâ [3] edici ve müstakbilen ile'l-kibleti / ve dahî kibleye yani Kâ'be-i Muazzama'ya istikbâl edici olduğum halde' demektir. Ve eğer Sabah Namazı'nın farzına niyet murâd olunur ise "نوَيْتُ أَنْ أُصَلِّيَ صَلَاةَ / *Neveytü en usalliye salâte farzı'l-fecri rek'ateyn, muktedien bi'l-Kur'âni ve müstakbilen ile'l-kibleti*" denilir. Manası; 'Kur'ân-ı Kerîm'e iktidâ ve kibleye

³⁹⁵ İktidâ, uymak ve istikbâl karşılık ve yönelmek manalarıdır.

istikbâl edici olduğum halde, niyet eyledim Sabah Namazı'nın iki rekât farzını kılmaya' demektir.

Ve eğer Öğle Namazı'nın ibtidâ-i sünnet-i şerîfesine niyet murâd olunur ise “ نويث أن أصلي صلاةً سنّت الظهر أربع ركعات مُقتدنا بالقرآن ومُستقبلا إلى القبلة / *Neveytü en usalliye salâte sünneti'z-zuhri erba'a rek'aâtin muktedien bi'l-Kur'âni ve müstakbilen ile'l-kibleti*” denilir. Manası; 'Kur'ân-ı Kerîm'e iktidâ ve kibleye istikbâl edici olduğum halde, niyet eyledim Öğle Namazı'nın dört rekât sünnetini kılmaya' demektir. Ve eğer Öğle Namazı'nın farzına niyet murâd olunur ise “ نويث أن أصلي صلاةً فرض الظهر أربع ركعات مُقتدنا بالقرآن ومُستقبلا إلى القبلة / *Neveytü en usalliye salâte farzı'z-zuhri erba'a rek'aâtin muktedien bi'l-Kur'âni* [4] *ve müstakbilen ile'l-kibleti*” denilir. Manası; 'Kur'ân-ı Kerîm'e iktidâ ve kibleye istikbâl edici olduğum halde, niyet eyledim Öğle Namazı'nın dört rekât farzını kılmaya' demektir. Ve eğer Öğle Namazı'nın son sünnetine niyet murâd olunur ise “ نويث أن أصلي صلاةً السنّت الأخيرة للظهر ركعتين مُقتدنا بالقرآن ومُستقبلا إلى القبلة / *Neveytü en usalliye salâte's-sünneti'l-ahîrati li'z-zuhri rek'ateyn muktedien bi'l-Kur'âni ve müstakbilen ile'l-kibleti*” denilir. Manası; 'Kur'ân-ı Kerîm'e iktidâ ve kibleye istikbâl edici olduğum halde, niyet eyledim Öğle Namazı'nın iki rekât son sünnet-i şerîfesini kılmaya' demektir.

Ve eğer İkinci Namazı'nın sünnet-i şerîfesine niyet murâd olunur ise “ نويث أن أصلي صلاةً سنّت العصر أربع ركعات مُقتدنا بالقرآن ومُستقبلا إلى القبلة / *Neveytü en usalliye salâte sünneti'l-asri erba'a rek'aâtin muktedien bi'l-Kur'âni ve müstakbilen ile'l-kibleti*” denilir. Manası; 'Kur'ân-ı Kerîm'e iktidâ ve kibleye istikbâl edici olduğum halde, niyet eyledim İkinci Namazı'nın dört rekât sünnet-i şerîfesini kılmaya' demektir. Ve eğer İkinci Namazı'nın farzına niyet murâd olunur ise “ نويث أن أصلي صلاةً فرض العصر أربع ركعات مُقتدنا بالقرآن ومُستقبلا إلى القبلة / *Neveytü en usalliye salâte farzı'l-asri erba'a rek'aâtin muktedien bi'l-Kur'âni ve müstakbilen ile'l-kibleti*” denilir. Manası; 'Kur'ân-ı Kerîm'e iktidâ ve kibleye istikbâl edici olduğum halde, niyet eyledim İkinci Namazı'nın dört rekât farzını kılmaya' demektir.

Ve eğer Akşam Namazı'nın farzına niyet murâd olunur ise “ نويث أن أصلي صلاةً فرض المغرب / *Neveytü en usalliye salâte farzı'l-magribi selâse rek'aâtin muktedien bi'l-Kur'âni ve müstakbilen ile'l-kibleti*” denilir. Manası; 'Kur'ân-ı Kerîm'e iktidâ ve kibleye istikbâl edici olduğum halde, niyet eyledim Akşam Namazı'nın üç rekât farzını kılmaya' demektir. Ve eğer Akşam Namazı'nın sünnet-i şerîfesine niyet murâd olunur ise “ نويث أن أصلي صلاةً سنّت المغرب ركعتين مُقتدنا بالقرآن ومُستقبلا إلى القبلة / *Neveytü en usalliye salâte sünneti'l-magribi rek'ateyn muktedien bi'l-Kur'âni ve müstakbilen ile'l-kibleti*” denilir. Manası; 'Kur'ân-ı Kerîm'e iktidâ ve kibleye istikbâl edici olduğum halde, niyet eyledim Akşam Namazı'nın iki rekât sünnet-i şerîfesini kılmaya' demektir.

Ve eğer Yatsı Namazı'nın ibtidâ-i sünnet-i şerîfesine niyet murâd olunur ise “ نويث أن أصلي صلاةً سنّت العشاء أربع ركعات مُقتدنا بالقرآن ومُستقبلا إلى القبلة / *Neveytü en usalliye salâte sünneti'l-işâi erba'a rek'aâtin muktedien bi'l-Kur'âni ve müstakbilen ile'l-kibleti*” denilir. Manası; 'Kur'ân-ı Kerîm'e iktidâ ve kibleye istikbâl edici olduğum halde, niyet eyledim Yatsı Namazı'nın dört rekât sünnet-i şerîfesini kılmaya' demektir. Ve eğer Öğle Namazı'nın farzına niyet murâd olunur ise “ نويث أن أصلي صلاةً فرض العشاء أربع ركعات مُقتدنا بالقرآن ومُستقبلا إلى القبلة / *Neveytü en usalliye salâte farzı'l-işâi erba'a rek'aâtin muktedien bi'l-Kur'âni ve müstakbilen ile'l-kibleti*” denilir. Manası; 'Kur'ân-ı Kerîm'e iktidâ ve kibleye istikbâl edici olduğum halde, niyet eyledim Yatsı Namazı'nın dört rekât farzını kılmaya' demektir. Ve eğer Yatsı Namazı'nın son sünnet-i şerîfesine niyet murâd olunur ise “ نويث أن أصلي صلاةً السنّت الأخيرة للعشاء ركعتين مُقتدنا بالقرآن ومُستقبلا إلى القبلة / *Neveytü en usalliye salâte's-sünneti'l-ahîrati li'l-işâi rek'ateyn muktedien bi'l-Kur'âni ve müstakbilen ile'l-kibleti*” denilir. Manası; 'Kur'ân-ı Kerîm'e iktidâ ve kibleye istikbâl edici olduğum halde, niyet eyledim Yatsı Namazı'nın iki rekât son sünnet-i şerîfesini kılmaya' [5] demektir. Ve eğer Salât-ı Vitir'e niyet

murâd olunur ise “نوِيْتُ أَنْ أَصَلِّيَ صَلَاةَ الْوَتْرِ الْوَاجِبِ ثَلَاثَ رَكَعَاتٍ مُقْتَدِبًا بِالْقُرْآنِ وَمُسْتَقْبِلًا إِلَى الْقِبْلَةِ” / *Neveytü en usalliye salâte'l-vitri'l-vâcibi selâse rek'aât muktedien bi'l-Kur'âni ve müstakbilen ile'l-kibleti*” denilir. Manası; ‘Kur’ân-ı Kerîm’e iktidâ ve kıbleye istikbâl edici olduğum halde, niyet eyledim üç rekât Salât-ı Vitri-i Vâcib’i kılmaya’ demektir.

İşbu zikrolunan niyetler imama iktidâ olunmayıp yalnız kılındığı zaman olur. Velâkin imama iktidâ lâzım gelen namazlarda “مُقْتَدِبًا بِالْقُرْآنِ / *muktedien bi'l-Kur'âni*” denilecek yerde “مُقْتَدِبًا بِهَذَا الْإِمَامِ / *muktedien bi hâze'l-İmâmi*” denilir. Manası; ‘işte şu imama iktidâ edici olduğum halde’ demektir. Ve eğer cemâate imam olarak niyet murâd olunur ise “مُقْتَدِبًا بِالْقُرْآنِ وَمُسْتَقْبِلًا إِلَى الْقِبْلَةِ / *muktedien bi'l-Kur'âni ve müstakbilen ile'l-kibleti*” denildikten sonra “وَأَنَا إِمَامٌ لِمَنْ تَبِعَنِي / *ve ene imâmün li men tebi'anî*” denilir. Manası; ‘ve ben bu namazda bana tabiiyyet ve iktidâ edenler için imam olduğum halde’ demektir veyahut ‘ben bu namazda bana tâbi olanlar için imamımdır’ demektir.

Tekbîratü'l-İftitâh Demenin ve Asıl Tekbîratü'l-İftitâh'ın Manaları Beyânındadır

Tekbîratü'l-İftitâh deyiminin manası, ‘namazı açmak veyahut ibtidâ edip başlamak tekbi’ demektir.³⁹⁶ Ve buna “Tekbîratü't-Tahrîm” dahî denilir. Manası, ‘haram eylemek tekbi’ demektir. Çünkü namaza başlayınca namazdan mâ adâ cümle ef'âl-i hâriciyye, namaz tekmi’ oluncaya dek namaz kılan kimse üzerine haram olur. Ve yalnız tekbi’ lafzı, ‘büyük eylemek ve büyülemek ve büyük bilmek’ manalarındadır. İşte ol tekbîratü'l-iftitâh denilen namazın ibtidâsındaki “Allahu ekber” lafz-ı şerîfidir. Bunun ve her nerede “Allahu ekber” gelirse manası, ‘Allah Zü'l-Celâl Hazretleri gayet büyüktür’ demektir. Zira Allah Zü'l-Celâl Hazretleri cisim ve cismânî değildir. Ancak makâm-ı manevî-i ulûhiyyet ve rubûbiyyet ve şân ve azamet-i kibriyâsı [6] pek âlîdir ve kendisine mahsûstur’ demektir.

Sübhânekellâhümme'nin Manası Beyânındadır

“سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ / *Sübhânekellâhümme ve bi hamdike*”; ‘Yâ Allah, ben senin hamdine mukârin ve mülâbis olduğum yani dâimâ sana hamd edici olduğum halde seni, senin zât ve şânını münâsib olmayan sıfatlardan tenzîh ederim; hâsılı mansıb-ı âlî-i ulûhiyyet ve rubûbiyyetine çesbân olmayan, belki münâfi ve mübâyin bulunan sıfat-ı selbiyyenin kâffesinden münezze ve pâk olduğunu ikrâr ve itikâd eyledim’. “وَتَبَارَكَ اسْمُكَ / *Ve tebârikesmüke*”, dahî ‘seni ism-i şerîfin âlî oldu yahud senin ism-i şerîfinin hayır ve berekâtı çok oldu’. “وَتَعَالَى جَدُّكَ / *Ve teâlâ ceddük*”,³⁹⁷ dahî ‘senin şânın âlî oldu’. Cenâze namazlarının gayrisi olan namazlarda buraya kadar okunup cenâze namazlarında “وَجَلَّ ثَنَاءُكَ / *ve celle senâük*” dahî okunduğu malûmdur. Manası, ‘senin senân yani mahlûklarının sana senâ eylemeleri yahud senin mahlûkâtan murâd eylediklerini senâ buyurmaklığın celîl oldu’ demektir. “وَلَا إِلَهَ غَيْرُكَ / *Ve lâ ilâhe gayruk*” dahî ‘senden başka bir şey ilâh yani hâlık ve ma'bûd olmadı’ [demektir].

Besmele-i Şerîfe'nin Manası Beyânındadır

“بِسْمِ اللَّهِ / *Bismillâh*”; ‘ben Allah-ı Azîmü's-Şân'ın ism-i şerîfine mülâbis olduğum, yani ism-i şerîfi hem kalbim ve hem lisânımda bulunduğum halde işbu namaza veyahut bu işe başlarım’. “الرَّحْمَنُ / *er-Rahmân*”, ‘dünyada dostlarına ve düşmanlarına vesâir zevî'l-ervâh olan mahlûkâtına rızık verici’. “الرَّحِيمُ / *er-Rahîm*”, ‘âhirette hemen ancak dostlarına cennet ve cemâl nimetleriyle in'âm ve ihsân buyurucu’ demektir.

Eûzü'nün Manası Beyânındadır

³⁹⁶ Çünkü *iftitâh*, fetih gibi bir şeyi açmak veyahut başlamak manalarına geldiği kamusta mestûrdur.

³⁹⁷ *Ced*, inat ve dahî gazab manalarına gelir.

"أَعُوذُ / Eûzü" 'ben sığınırım', "بِاللَّهِ / billâhi" 'Allah Zü'l-Celâl Hazretleri'ne', "مِنَ الشَّيْطَانِ / mine's-şeytânî" 'şeytanın şer ve vesvesesinden', "الرَّحِيمِ / er-racîm" 'Cenâb-ı Mevlâ'nın bâb-ı ma'nevî-i rahmetinden tard olunmuş' demektir. [7]

Fâtiha-i Şerîfe'nin Muhtasarca Açık Ta'bîr ile Tefsîri ve Manası Beyânındadır

"الْحَمْدُ لِلَّهِ / El-Hamdü lillâhi"; 'ezelden ebede dek her bir hamd yani senâ-i cemîl, hâsılı zâtı ve sıfâtı pek güzeldir. Asla fenâ olmaz ve fenâ yapmaz diyerek dâim iyiliği söylenmek Allah Zü'l-Celâl Hazretleri'ne mahsûstur'. Öyle bir zât-ı ecell ve a'lâdır ki, "رَبِّ الْعَالَمِينَ / Rabbi'l-âlemîn", 'bilâ istisnâ cümle âlemlerin hem yaratıcı ve hem terbiye edicisi'. "الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ / er-Rahmânî'r-Rahîm", 'dünyada cümle mahlûkâtına dünya nimetleriyle ve âhirette yalnız mü'min kullarına âhiret nimetleriyle in'âm ve ihsân edici'. "مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ / Mâliki yeumi'd-dîn", 'yevm-i dînin yani kıyâmet gününün mâliki ve hâkim-i mutlakı'. "إِنَّا نَعْبُدُكَ / İyyâke na'büdü", 'Yâ Rabbi, biz hemen ancak sana ibâdet ederiz'. "وَأِنَّا نَسْتَعِينُكَ / Ve İyyâke neste'in", 've hemen ancak biz Sen azîmü's-şândan yardım talep ve ricâ ederiz'. "إِهْدِنَا / İhdinâ" bizleri hidâyet eyle, "الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ / es-sırâta'l-müstakîm", 'doğru yola yani Cennet ve cemâl-i pâkine doğru ve evân yola ki îmân ve İslâm'dır, hâsılı bizleri bu yolda sâbit kadem eyle. Ol sırât-ı müstakîmden bedel "صِرَاطَ الَّذِينَ / sırâta'llezîne" 'şol kimlerin gittiği yola ki' "أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ / en'amte aleyhim" 'Sen azîmü's-şân anların üzerine in'âm ve ihsân eyledin yani bazılarını peygamberlik ve bazılarını evliyâullahtan bulunmâklık ve bazılarını sâlihînden olmâklık ile ikrâm eyledin'. "غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ / Gayri'l-magdûbi aleyhim", 'üzerlerine gazab-ı ilâhî ile gazab bulunmuş kimselerin yollarının gayrîsi yani anların yollarını asla istemeyiz'. "وَلَا الضَّالِّينَ / Ve leddâllîn", 've doğru yoldan sapıcıların yollarının gayrîsi yani anların yollarını da istemeyiz. Âmin, bu duâmızı kabul eyle yâ Rabbi'. Hâsılı bu Cenâb-ı Hudâ-yı Kerîm[in] taraf-ı manevîsinden kullarına 'böyle hamd ve duâ edin' diyerek talîmdir.

Eğer işbu Sûre-i Fâtiha'nın sebab-i nüzûlü yani Cenâb-ı Allah Zü'l-Celâl bu Fâtiha-i Şerîfe'yi Cibrîl (as) vâsıtasıyla Habîb-i Ekrem Hz. [8] Muhammedü'nî'l-Mustafâ (sas) üzerine ne sebebe mebnî göndermiş olduğunu bilmek murâd olunur ise, şöyle malûm olsun ki işbu sûre-i şerîfe mücerred Rasûl-i Ekrem Efendimiz Hazretleri'yle ümmetine ikrâmen kendisiyle namaz feth olunmak ve icâb ettikçe kırâat edilmek için Mekke-i Mükerrreme'de inzâl buyurulmuştur. Ve asıl tafsilini isteyen zât, *Kudsü'l-Mesnevî Şerhi el-Ünsü'l-Ma'nevî* nâm kitabımıza müracaat eylesin.

Elem Tera Keyfe Sûresi'nin Manası Beyânındadır

Namazda, Hanefî Mezhebi'nde, Fâtiha'dan sonra zamm olunacak sûrenin evvelindeki besmele okumayacağından ve bizim mezhebimiz ise Hanefî Mezhebi olduğundan iş bu manalarını beyân eylediğim *Elem Tera Keyfe*'den *Sûre-i Nâs*'a kadar olan sûrelerin evvelindeki besmele-i şerîfeler burada yazılmamıştır.

"الْم تَر / Elem tera" Yâ Muhammed, sen görmedin mi yani tevâtür ile işitmedin mi,³⁹⁸ "كَيْفَ / keyfe" ne şekil "فَعَلَّ / feâle" işledi ve yaptı yani helâk eyledi, "رَبُّكَ / rabbuke" senin rabbin, "بِأَصْحَابِ الْفِيلِ / bi eshâbi'l-fil" ashâb-ı file yani fillere binip de Kâ'be-i Şerîf'i yıkmak kasdıyla Mekke-i Mükerrreme'ye yakın gelen Ebrehe nâm kâfir ile maiyyetinde gelmiş olan kâfirlere. "الْم يَجْعَلُ / Elem yec'al" kılmadı mı, "كَيْدَهُمْ / keydehüm" anların Kâ'be-i Muazzama'yı hedm ve

³⁹⁸ Bu makamda görmediği benden sevâd-ı tevâtür ile işitmediği demektir. Yenmenin sebebi budur ki, bu ashâb-ı fil tahrîb ve tedmîr için geldiklerinde, Peygamberimiz (sas) daha dünyayı teşrîf buyurmamış idi. zira bu her ol sene yani Hz. Âdem'in (as) semâdan yeryüzüne nüzûlünden elli bin ve yüz altmış üçüncü senesi mâh-ı Muharrem'in nısfında gelip helâk buldular. Hz. Nebiyy-i Zîşân ise yine ol sene, mâh-ı Rabîu'l-Evvel'in on ikinci gecesi teşrîf-i cihân burdular demek oldu ki, bunlardan elli beş gece sonra teşrîf buyurdu.

tahrîb eylemek yolunda kullandıkları hîlelerini, “فِي تَضْلِيلٍ / fi tadrîl” tazyî ve iptalde yani kendilerini pek fenâ halde ihlâk edip mekr-u hîlelerini bâtl ve bî vefâ bırak[ma]dı mı? “وَأَرْسَلْ / Ve ersele” göndermedi mi, “عَلَيْهِمْ / aleyhim” onların üzerlerine, “طَيْرًا أَبَابِيلَ / tayran ebâbile” bölük bölük kuşları yahut “Ebâbil Kırlangıcı” denilen kuşlardan bir tâifeyi. “تَرْمِيمِهِمْ / Termîhim” ol kuşlar onların üzerlerine atarlar idi; “بِحِجَارَةٍ / bi hicâratin” taşları ki, “مِنْ سَجِيلٍ / min siccîl” ol taşlar çamurdan pişirilmiş, kiremit kabîlinden yahut kendi haklarında takdir olunmuş azab kabîlinden idi. “فَجَعَلَهُمْ / Fe ce'alehüm” Rabb'in Teâlâ Hazretleri [9] anları kıldı, etti; “كَعَصْفٍ / ke asfin” ekin yaprağı gibi bazı saman gibi ki, “مَأْكُولٍ / me'kûl” yenmiştir; hâsılı anları hayvanın yeyip çıkardığı fişki gibi eyledi yani eşna' u helâk ile helâk eyledi.

Eğer bu *Elem Tera Keyfe Sûresi'* nin sebep-i nüzûlü ne idüğü bilinmek murâd olunur ise şöyle malûm olunsun ki işbu sûre-i mücerred Peygamberimiz Hazretleri'ne (sas) tesellî verilmek yani 'Yâ Muhammed, Ben azîmü's-şân Kâ'be-i Şerîf'in tahrîbini murâd eyleyen kâfirleri şu vecihle helâk eylediğim misli sana adâvet eyleyen kâfirleri de helâk eylerim ve herhalde seni âlî ve gâlib eylerim; bu takdîrce asla korkma ve mahzun olma' demek için nâzil olmuştur.

Li Îlâfi Sûresi' nin Manası Beyânındadır

“لِإِيلَافِ كُرَيْشٍ / Li îlâfi Kureys”; Allah Zü'l-Celâl Hazretleri, Tâife-i Kureys ve öteden beri ülfet edip alıştıkları şey bâkî kalmak için ashâb-ı filî helâk eyledi. “إِيلَافِهِمْ رِحْلَةَ الشِّتَاءِ وَالصَّيْفِ” / Îlâfihim rihlete's-şitâi ve's-sayf",³⁹⁹ ol Kureys'in ülfet ettikleri şeyden murâd ve bedel, onların kış vaktinde Yemen ve yaz vaktinde Şam tarafına rihlet etmeleri yani kış vakti sehle ve yaz vakti yaylaya gidip gelmeleridir. “فَلْيَعْبُدُوا رَبَّ هَذَا الْبَيْتِ” / Fe'l-ya'bûdû Rabbe hâze'l-Beyt", bu takdîrce bu nimetlerin mukâbili(si)nde şükür lâzım olmakla ol Tâife-i Kureys işbu Beyt'in yani Kâ'be-i Muazzama'nun sahibi ve mâliki olan Hz. Ma'bûd-ı Mutlak'a ibâdet eylesinler ve zinhar putlara tapmasınlar. “الَّذِي” / Ellezî” şol bir Allah Zü'l-Celâl Hazretleridir ol Rabbü'l-Beyt ki “أَطَعْتَهُمْ” / et'amehüm” anları it'âm eyledi “مِنْ جُوعٍ” / min cû'in” açlıktan yani akdem üzerlerine istilâ etmiş olan bir şiddetli kaht u galâyı def' eyledi yahut sehl ve yaylaya gidip geldikçe rızıklarını verip it'âm eyledi. “وَأَمْنَهُمْ” / Ve âmenehüm” anları emîn ve halâs eyledi “مِنْ خَوْفٍ” / min haof” bir korkudan yahut bir büyük ve şiddetli korkudan ki ashâb-ı filin istilâsından korkulurdur. Daha ziyâde tafsîl ü tefsîr *Ünsü'l-Ma'nevî* dedir, murâd eyleyen ve Arabî bilen oraya müracaat eylesin.

Eğer işbu [10] *Li Îlâfi Sûresi* ne için nâzile oldu bilinmek murâd olunursa malûm olsun ki, işbu sûre, Tâife-i Kureys'in zaman-ı câhiliyette Kâ'be'ye putlar asıp da taptıklarına taaccüb ve bir daha öyle yapmamalarına tenbîh ve tekîd için nâzile olmuştur.

E raeyte' llezî Sûresi' nin Manası Beyânındadır

“أَرَأَيْتَ” / E râeyte” Yâ Muhammed yahut yâ insan, sen gördün ve bildin mi ki “الَّذِي” / ellezî” şol kimseyi ki “يُكَذِّبُ” / yükezzibü” ol kimse tekzîb ve inkâr ediyor “بِالدِّينِ” / bi'd-dîni” kıyâmet gününü veyahut Dîn-i İslâm'ı. “فَذَلِكِ الَّذِي” / Fe zâlîke' llezî” eğer bilmez isen işte ol, şol kimdedir ki “يَدْعُ الْيَتِيمَ” / yedu'ul'-yetîm” def'i anîf ve zecr-i kabîh ile yetîmi def' ve zecr eder. “وَلَا يَحْضُرُ” / Ve lâ yehuddu” kandırmaz, hâsılı hem kendisi himmet etmez ve hem gayrilerini de tergîb ve teşvîk etmez “عَلَى طَعَامِ الْمَسْكِينِ” / alâ ta'âmi'l-miskîn” miskin ve fakir olanların ta'âmı üzerine; yani fukarâ ve mesâkîni it'âm lâzım iken ne kendisi it'âm eder ne de başkalarını 'fukarâ ve mesâkîni it'âm edin' diyerek delâlet ve tergîb ve teşvîk eder, yani etmez. “فَوَيْلٌ” / Fe veylün” mutlak helâk yahut

³⁹⁹ Kureys, Arab'tan bir taifedir lâkin en makbûlleridir ki Efendimiz (sas) ol tâifedendir. *Rihlet*, bir mahalden diğerk bir mahalle göçmektir. *Şitâ* kış, *sayf* yaz [demektir].

cehennemde bir dere; “الَّذِينَ لِمُصَلِّينَ / li'l-musallîne'llezîne” şol namaz kılanlar içindir ki, “هُم عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ / hü'm an salâtihi'm sâhûn” onlar namazlarında sehv edicilerdir yani namazlarını lâ şey' menziline tutup ve kayırmayıp vakti geçtikten sonra gönülsüz gönülsüz kılarlar. “الَّذِينَ هُمْ يَرَاؤُنَ / Ellezîne hü'm yürâûne” ve şol kimseler içindir ki anlar namazlarında riyâ ederler yani halk yanında kılarlar ve tenhâda kılmazlar. “وَيَمْنَعُونَ / Ve yemne'ûne” ve dahî şol kimseler içindir ki anlar men ederler yani vermezler “الْمَاعُونَ / el-mâ'ûn” zekâtı yahut bir kimsenin muhtaç olup da kendisinden âriyet talep edildiği şeyi, hâsılı âdet üzre komşu komşudan kazan, tencere vesâire gibi şeyler talep edildik de vermeyen için veyl ve helâk vardır.

Bu sûrenin sebab-i nüzûlü hakkında birkaç rivâyet vardır. Cümlesi Arabî ibâre ile *el-Ünsü'l-Ma'nevî* nâm kitapta mestürdür. Ezcümle birisi budur ki Ebû Cehil [11] (aleyh-i mâ yüstehak) bir yetim çocuğun vasîsi idi, lâkin mezkûr çocuğun malını Ebû Cehil kendisi yiyip çocuğa vermez idi. Ol sebepten biçâre çocuk bir gün uryân ve giryân ve aç ve bî ilâc olarak Ebû Cehil'e gelip kendi malından bir miktarı talep eylediyse de Ebû Cehil bî çâre çocuğu kapısından unfü şedid ile muâmele ederek kovduğundan bî çâre sokak ortasında durup yanıp yakılarak ağlar iken kefer-i Kureyş kendisine “Ey çocuk, hadi varıp Hz. Muhammed'e şikâyet eyle ki, senin için şefâat eylesin” dediler ama murâdları istihzâ idi. Mezkûr çocuk Hâk-i Pâk Hz. Muhammed'e (sas) varıp mâcerâyı arz ve ifâde eyledi, der 'akab ol Sultân-ı Enbiyâ -aleyh-i efdalü't-tehâyâ-, mezkûr çocuğu alıp Ebû Cehil'in kapısına varıp dakk eyleyince, hemen Ebû Cehil çıkıp “Ehlen ve sehlen ve merhaban, Yâ Muhammed” diyerek Hz. Nebiyy-i Zîşân'ı taltif eyledikten sonra Hz. Peygamber Efendimiz “Yâ Ebû Cehil, bu yetimin malını yiyip kendisini mahrûm eylemek zulm-i azîmdir, malını ver” diyerek fermân-ı âlî buyurması üzerine, Ebû Cehil der 'akab getirip yetimin malını kendisine teslim eyledi. Ol zaman kefer-i Kureyş bu mutâva'atın hikmetinden suâl eylediklerinde, Ebû Cehil, “Ben Hz. Muhammed'in (as) iki tarafında iki harbe gördüm ki üzerime saplanmak için hücum eylediler idi. Binâenaleyh korkup mutâva'at eyledim” diyerek cevap verdi. İşte ol zaman bu sûre-i şerife nâzil oldu.

İnnâ A'taynâ Sûresi'nin Manası Beyânındadır

“إِنَّا / Innâ” Biz azîmü's-şân, “أَعْطَيْنَاكَ / a'tâynâ ke” Yâ Muhammed, sana yani Cenâb-ı Saâdetmeâb'ına verdik, “الْكَوْثُرُ / el-kevsera” kıyâmet günündeki Havz-ı Kevser'i veyahut dünya ve âhirette pek çok hayırları. “فَصَلِّ / Fe sallî” bu takdîrce sen beş vakit namaz üzerine devâm eyle veyahut Bayram Namazı'nı kıl, “لِرَبِّكَ / li Rabbike” hâssaten Rabbinin rızây-ı şerîfi [12] için; “وَأَنْحَرْ / ve'nhar” dahî üzerine vâcib olan kurbanı kes. “إِنَّ شَانِكَ / İnne şânie ke” ber vech-i tahkîk senin mubgızın yani sana buğz ve adâvet edip 'ebter' ta'bir eyleyen kâfir, “هُوَ الْأَبْتَرُ / hüve'l-ebter” işte ol kendisi ebterdir yani evvel ve âhirinde hayırsız bir heriftir.

İşbu Sûretü'l-Kevser'in sebab-i nüzûlü şöyledir ki, bir gün Hz. Peygamber (sas) Mescid-i Haram'dan taşraya çıkar ve Âs b. Vâil nâm bir kâfir dahî mescide girer olduğu halde birbirlerine rast gelip bir miktar kelâm söyleştikten sonra sanâdîd-i Kureyş, derûn-ı mescide bulduklarından Âs b. Vâil'e “ol senin mükâleme eylediğin kim idi?” dediler. Ol dahî cevaplarında “ebterdir” dedi, bundan murâdı; ol günlerde Hz. Peygamber Efendimiz'in (sas) evlâd-ı kirâmından Hz. İbrâhîm Efendimiz (ra) vefât eylemiş olduğundan, Hz. Muhammed'in evlâd-ı zükûru kalmadı, artık kendinden sonra ism-i şerîfini yâd edecek kimse kalmaz demek idi. Ol Nebiyy-i Zîşân, kâfir-i merkûmun bu kelâmını işitmekle kalb-i şerîfleri mahzun olduğundan, Cenâb-ı Mennân-ı Kerîm işbu sûre-i şerîfeyi gönderip tatyîb ve tesliye buyurdu.

Kul Yâ Eyyühe'l-Kâfirün Sûresi'nin Manası Beyânındadır

“قُلْ / Kul” Yâ Muhammed, sen 'de' yani asla halde ve istikbalde îmân getirmeyeceklerini Benim ilm-i ezelm ile bildiğim küffâr-ı ma'lûme-i mahsûsaya şöyle buyur ki, “جَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ / ey

kâfirler” “لَا أَعْبُدُ / lâ a'büdü” ben ibâdet etmem “مَا / mâ” şol bâtil şeye yani puta ki “تَعْبُدُونَ / ta'büdüün” siz âna bâtil olarak ibâdet edersiniz. “وَلَا أَنْتُمْ / Ve lâ entüm” dahî siz şekâvet-i ezeliyeniz sebebiyle değilsiniz “عَابِدُونَ / 'abidün” ibâdet edici değilsiniz “مَا / mâ” şol Allah Zü'l-Celâl'e ki, “أَعْبُدُ / a'büdü” ben bi hakkın ibâdet ederim. “وَلَا أَنَا / Ve lâ ene” dahî ben değilim “عَابِدُ / 'abidün” ibâdet edici “مَا / mâ” şol puta ki “عَبَدْتُمْ / siz [13] âna ibâdet eylediğiniz” yani taptığınız. “وَلَا أَنْتُمْ / Ve lâ entüm” dahî siz değilsiniz “عَابِدُونَ / 'abidün” ibâdet ediciler “مَا / mâ” şol Hz. Allah'a ki, “أَعْبُدُ / a'büdü” ben bi hakkın âna ibâdet ederim yani ne şimdi ve ne gelecek zamanda sizin taptığınız putlara ben tapmam ve siz dahî benim Ma'bûd-ı bi'l-Hak li'l-halk olan Ma'bûd-ı Pâk-i Mutlak'ım Celle Şânühû Hazretleri'ne ibâdet etmezsiniz. “لَكُمْ / Le küm” sizin içindir “دِينَكُمْ / dînüküm” dîn-i bâtilınız, “وَلِي / ve liye” benim içindir “دِين / dîn” hak olan Dîn-i İslâm.

İşbu sûre-i şerîfenin sebab-i nüzûlü budur ki, bir gün kefare-i Kureyş bir yere cem' olup Peygamberimiz'e hitâben “Yâ Muhammed, istediğinden ziyâde mal verelim ve istediğin kızı sana verelim, tek sen bizim taptığımız putlara fenâ söyleme. Ve eğer bunu yapmaz isen bâri bir sene sen bizim putlarımıza tap ve bir sene de biz senin ma'bûduna tapalım” dediler. Ol zaman bu sûre-i şerîfe nâzil oldu.

İzâ Cae Sûresi'nin Manası Beyânındadır

“إِذَا جَاءَ / İzâ cae” geldiği zaman “نُصِرُ اللّٰهَ / nasru'llâhi” Allah Zü'l-Celâl Hazretleri'nin yardımı yani ol hayru'n-nâsırın olan Hz. Hudâ-yı Lem Yezel'in Habîb-i Ekrem'ine nusret-i ilâhiyyesi yetişip geldiği zaman “وَالْفَتْحُ / ve'l-fethu” fetih yani fütûhât-ı Muhammediyenin a'lâsı olan feth-i Mekke-i Mükerreme. “وَرَأَيْتَ النَّاسَ / Ve raeyte'n-nâse” dahî Yâ Muhammed, sen insanları gördüğün zaman “يَدْخُلُونَ / yedhulûne” dâhil olurlar yani girerler “فِي دِينِ اللّٰهَ / fi dîni'llâhi” Cenâb-ı Allah'ın dîn-i pâkine yani mü'min kullarına ihsân buyurduğu Dîn-i İslâm'a, “أَفْوَاجًا / efvâcâ” fevc fevc yani evvelki kimi bir kimi iki az az dîne gelirler iken birden bire cemâat cemâat, gürûh gürûh Dîn-i İslâm'a girmeye başladıklarını gördüğün zaman “فَسَبِّحْ / fe sebbih” der 'akab tesbîh eyle “بِحَمْدِ رَبِّكَ / Rab'bin Teâlâ Hazretleri'nin hamdine mülâbis olduğun halde”, hâsılı bu nimet-i uzâmalar için Rab'ine hamd ve şükürler eyleyerek namaz kıl. “وَاسْتَغْفِرْهُ / Ve'stagfir hu” her ne kadar Cenâb-ı Pâk'inden günah sâdır olmaz ise de [14] ümmetinin günahları için Rab'bin Teâlâ Hazretleri'nden mağfiret taleb ve ricâ ediver. “إِنَّهُ / İnnehû” - tahkik- senin ol Rab'in Teâlâ “كَانَ / kâne” oldu “تَوَّابًا / tevâbâ” tevbe eyleyip af ve mağfiret taleb eyleyenlerin tevbelerin -mübâlâğa ile- kabul edici oldu.

Bu sûrenin kıbeli ma'nevî-i ilâhiyyeden Cebrâil (as) vâsıtasıyla Peygamberimiz'e (sas) gönderilmesinin sebebi, bazı ulemânın beyânına göre şöyledir ki, Mekke-i Mükerreme fetholunduğu sene Nebiy-i Zîşân Efendimiz Mekke-i Mükerreme'ye dâhil olup Hâlid b. Velid'i (ra) Mekke-i Mükerreme'nin aşağısında bulunan Arapları dîne davet için gönderdi ise de mezkûr Araplar inat üzerine bulduklarından üzerlerine teşhir-i silâh ile emr u fermân buyurduktan sonra tekrar ref-'i silâh ve terk-i muhârebe ile emir buyuruldu, ol zaman hemen cümlesi gelip îmân getirdiklerinde işbu sûre-i şerîfe nâzile oldu.

Tebbet Sûresi'nin Manası Beyânındadır

“تَبَّتْ / Tebbet” helâk olsun “يَدَا أَبِي لَهَبٍ / yedâ Ebî Lehebin” Ebû Leheb'in iki elleri yani cümle cesedi “وَتَبَّتْ / ve tebb” ve hem dahî fi'l-hakîka helâk oldu. “مَا أَغْنَى عَنْهُ / Mâ agnâ anhu” kendisinden Allah Zü'l-Celâl'in azâbını def ve men edemez “مَالَهُ / mâlühû” cem eylediği develer ve koyunlar gibi malları “وَمَا كَسَبَتْ / ve mâ keseb” dahî ticaret ederek kazandığı şeyler.

“ذَاتَ لَهَبٍ / zâte Leheb” yakın vakitte girer “نَارًا / nâran” şol bir cehennem ateşine ki “سَيَضَلِيَّ / Se yaslä” ulular ve yalınlar sahibi “وَأَمْرَأَتُهُ / ve'mraetühû” ol Ebû Leheb'in Ümmü Cemîl nâmında olup Hz. Habîbüllah'a gayet adâveti bulunan karısı dahî mezkûr ateşe vâsıla ve dâhile olur, “حَمَّالَةَ الْحَطَبِ / hammâlete'l-hatab” cehennem odununu yüklenici olduğu halde. “فِي جِيدِهَا حَبْلٌ مِّنْ / Fî cîdihâ hablün min mesed” ol bu Ebû Leheb'in karısının boynunda cehennem zinciri vardır yahut bazı müfessirlerin beyanına göre mesed, hurma lifinden bükülmüş iptir ki merkûma karı ber vech-i mezkûr Hz. Nebiyy-i [15] Zîşân'a bi şiddetin adâveti olmakla mezkûr ip ile bir takım dikenli çalı ve çırpılar getirip güzergâh-ı Peygamber'e saçar idi ki mübârek eteklerine dolaşa ve mübârek kadem-i şeriflerine bata. Binâenaleyh Cenâb-ı Mevlâ müntekım-i kâfire-i fâcire-i merkûmanın dîn ver dünyada mezmûmiyyet ve âhirette muazzebiyyetini beyân buyurdular.

İşbu sûre-i şerîfenin sebep-i nüzûlü şöyledir ki Hz. Fahr-i Âlem Efendimiz (sas) ibtidâ namaz ve niyâzlarını düşmanlarından ketm ve ihfâ ve üç sene kadar Mekke dağlarında tenhâca edâ buyurur idi, tâ ki “وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ / ve enzir aşîrateke'l-akrabîn” [Şuarâ 26/214] yani ‘Yâ Muhammed, sen yakın olan aşîretini inzâr eyle’ manasına olan âyet-i kerîme nâzile olunca der ‘akab Hz. Nebiyy-i Zîşân Efendimiz, Harem-i Şerîf'e muttasıl olan Safâ Tepesi'nin üzerine çıkıp isimlerini tasrîh ile kabâil-i Arap'tan mevcûd bulunanları ve en sonra Tâife-i Kureys'i huzûr-ı şerîflerine çağırıp cem' eyledikde Ebû Leheb[in] “Yâ Muhammed, murâdın nedir?” diyerek suâl etmesi üzerine, Hz. Peygamber-i Âlişân dahî “Cenâb-ı Allah Zü'l-Celâl, bana ‘aşîret-i akrebini inzâr eyle, yani eğer Müslüman olmazlar ise dünyada şimşir-i bürrân ve âhirette azâb-ı nîrâna giriftâr olacaklarını kendilerine ayânen ve lisânen beyân eyle’ diyerek fermân buyurdu” dedi.

Kul Hüvallahü Ehad Sûresi'nin Manası Beyânındadır

“قُلْ / Kul” ‘Yâ Muhammed, rabbini bize vasfeyle’ diyerek suâl eyleyenlere sen de ki, “هُوَ اللهُ / hüve'llâhu” ol benim sizi taat ve tevhîdine davet eylediğim Hz. Allah “أَحَدٌ / ehadün” birdir yani zât-ı ulyâ ve sıfât-ı uzmâsında şerîk ve nazîri yoktur, ahadiyyet-i mutlaka, zât-ı ulyâsına muhtasardır. “اللَّهُ الصَّمَدُ / Allahu's-samed” samed olan Allah'tır yani asla yemez ve içmez ve bâb-ı kerem ve ihsânı erbâb-ı hâcât için her bâr açıktır ve ânın ululuğu fevkinde bir ululuk yoktur, izzet-i mutlaka kendisine mahsûstur. “لَمْ يَلِدْ / Lem yelid” Cenâb-ı Kibriyâ'sı vâlid ve vâlidesi, ana ve baba[sı] [16] olmadı. “وَلَمْ يُولَدْ / Ve lem yûled” mevlûd dahî olmadı, zât-ı ulyâsı hiçbir kimseden doğmadı. “وَلَمْ يَكُنْ لَهٗ / Ve lem yekün” dahî olmadı “لَهُ / le hü” ol Allah için “كُفُورًا / küfürven” mesîl ve adîl yani müşâbih ve nazîr “أَحَدٌ / ehadün” hiçbir kimse yani hiçbir kimse ol Allah Zü'l-Celâl Hazretleri'ne mesîl ve adîl olmadı.

Bu sûre-i şerîfenin sebep-i nüzûlünde akvâl-i kesîre vardır. Cümlesi Arabî ibâre ile *el-Ünsü'l-Ma'nevî* nâm kitabımızda mestûrdur. Lâkin meşhûr olan kavil budur: Bir gün Tâife-i Nasârâ'dan bazı kesân, “Yâ Muhammed, senin bizi taat ve tevhîdine davet eylediğin Rab'bin Teâlâ, altından mıdır veyahut gümüşten midir yoksa cevher ve zeberced ve yakut gibi şeylerden midir, vasfedip bize haber ver” dediler; ol zaman işbu sûre-i şerîfe nâzile oldu.

Kul Eüzü bi Rabbi'l-Felak Sûresi'nin Manası Beyânındadır

“قُلْ / Kul” ‘Yâ Muhammed, sen de ki, “أَعُوذُ / e'üzü” ben penâh ederim yani sığınırım “مِنَ رَبِّ الْفَلَقِ / bi Rabbi'l-felak” sabahın Rabbi(si) olan Hz. Allah Zü'l-Celâl'e. “مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ / Min şerri mâ halak” şerli olarak yarattığı mahlûkat(lar)ın şerrinden. “وَمِنْ شَرِّ غَاسِقٍ إِذَا وَقَبَ / Ve min şerri gâsikın izâ vekab” zulmet yani karanlığı bürüyüp gelen gecenin şerrinden. “وَمِنْ شَرِّ النَّفَّاثَاتِ فِي الْعُقَدِ / Ve min şerri'n-neffâsâti fi'l-ukad” ipliği düğümleyip ‘tû tû’ diyerek efsûn ve sihir yapmak için ol düğümlere tüküren büyücü karıların şerrinden. “وَمِنْ شَرِّ حَاسِدٍ إِذَا حَسَدَ / Ve min şerri hâsîdin izâ

hased" hased edip bir kimseye Allah'ın verdiği nimeti çekemeyip ettiği hasedin muktezâsı olan zulüm ve eziyeti hased eylediği bî çareye icrâ eyleyen ve icrâ-yı cürm ve kasd eyleyen hasedçinin şerrinden Rabbü'l-felaka sığınırım.

İşbu sûre ile *Kul Eûzü bi Rabbi'n-Nâs Sûresi'nin* sebep-i nüzûlleri birdir ve şöyledir ki, kefare-i Yehûd Peygamberimiz'e (sas) şiddet-i adâvetleri olduğundan mücerred ezâ ve cefâ [17] için sihir yapmak murâd eylediler. Ve içlerinde Lebîd b. A'sâm nâm bir cühûd-ı sihirde mâhir olmakla sihrin yapılmasını kendisinden sâir Yahûdiler iltimas eylediler. Ve bi't-tesâdüf ol zaman Sultân-ı Enbiyâ Hazretleri'ne hizmet eder bir yahûdî [var] idi. Merkûm Lebîd-i Sehhâr, ol hâdim-i Peygamberî olan yahûdiye hitâben, "(Hz.) Muhammed'in mübârek başı veya sakalı kıllarından bana birkaç kıl alıp getir" demesi üzerine merkûm yahûdî dahî Efendimiz'in mübârek şâne-i tâbnâkinde yani tarakında kalmış birkaç mü-yı anber-i büyü-pâk yani kıl bulup ve götürüp Lebîd-i Sehhâr'a teslîm eyledi. Ol dahî yalnız mezkûr mübârek kıllara ve bi[r] rivâyette kıllar ile beraber bir kırıy yaprağa on bir düğüm bağladı ve ba'dehû götürüp bir kuyunun dibinde bir taş ile bastırdı. İşte böyle yapması sihir olup gün be gün Hz. Rûh-ı Pür Fûtûh-ı Âlem Efendimiz'in (sas) mübârek vücûd-ı feyz-nemûd-ı şerîflerine nâmizacılık ve zayıflık ârız olmaya başladı. Ol zaman Cebrâîl (as) bâ fermân-ı Hudâ işbu iki sûre-i şerîfeleri getirip sihri ve yaparı ve nereye bıraktıklarını ve iki muavvizeteyn sûreleri okundukda mezkûr sihrin bozulacağını Cenâb-ı Risâletmeâbları'na haber verince der 'akab Hz. Habîb-i Kibriyâ -aleyh-i efdalü't-tehâyâ-, Hz. Ali ve Talha'yı (ra) sihr-i mezkûru celb için mezkûr kuyuya göndermekle müşârun ileyhimâ dahî hemen gidip getirdiler ise Hz. Peygamber Efendimiz dahî işbu cümlesi on bir ayn'dan ibâret olan Muavvizeteyn-i Mübâreketeyn'i kırâat buyurdıkları anda mezkûr sihirdeki on bir düğüm birer birer hallolup yani çözümlüp vücûd-ı lâzımü'l-mevcûd-ı mübârekleri şifâ buldu.

Kul Eûzü bi Rabbi'n-Nâs Sûresi'nin Manası Beyânındadır

"قُلْ / Kul" 'Yâ Muhammed, sen de ki, "أَعُوذُ / e'ûzü" ben sığınırım "بِرَبِّ النَّاسِ / bi Rabbi'n-nâs" insanların terbiye [18] edicisi olan Zü'l-Celâl Hazretleri'ne. "مَلِكِ النَّاسِ / Meliki'n-nâs" insanların pâdişâh-ı bî zevâli ve ma'bûd-ı zü'l-celâli, çünkü Allah Zü'l-Celâl'in insanları terbiye buyurması, öyle seyyid ve seyyidelerin köle ve cariyelerine olan terbiyeleri kabîlinden değildir. Allah Zü'l-Celâl hem insanları kendisi halk ve icâd eder hem terbiye eder. "إِلَهِ النَّاسِ / İlâhi'n-nâs" insanların ma'bûd-ı mutlakı. İşte bu âyet-i kerîme şimdicek beyân eylediğim tenbîh-i me'hazdır. "مِنْ شَرِّ الْوَسْوَاسِ / Min şerri'l-vesvâsi" vesvese sahibi olan şeytanın şerrinden, öyle şeytan ki "الْحَنَّاسِ / el-hannâs" insan Cenâb-ı Allah'ı zikredeceği zaman firar edici ve zikrullahtan gâfil olduğu zaman vesvese edici. "الَّذِي يُوسْوِسُ فِي صُدُورِ النَّاسِ / ellezî yûvesvisü fi sudûri'n-nâs" şol bir vesvâs ki insanların kalplerine vesvese eder. Burada sudûrdan murâd göğüs manasına olmayıp ancak kalptir. "مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ / mine'l-cinneti ve'n-nâs" cin ve insandan. Çünkü vesvese eyleyen "شَيَاطِينِ الْإِنْسِ وَالْجِنِّ / şeyâtîne'l-insi ve'l-cin" âyet-i kerimesinde [En'âm 6/112] olduğu vechile, iki kısım olup bir kısmı insan şeytanı ve diğeri dahî cin şeytanıdır. Eğer ki insan şeytanı insanın kalbine giremez ise de lâkin ettiği vesvese kalbe vâsıl olur -ne'üzü billâhi min küllihim-.

Salât-ı Vitir'deki Kunût Duâından Allâhümme Innâ Neste'inüke'nin Manası Beyânındadır

"اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْتَعِينُكَ / Allâhümme innâ neste'inüke" Yâ Allah biz, Sen azîmü's-şândan edâ-yı ibâdet ve terk-i ma'siyet üzerine ve hem de şeytan ve erbâb-ı küfür ve tугyân ve ehl-i hased ve udvâna gâlib olmak üzerine i'âne ve yardım taleb ederiz. "وَنَسْتَغْفِرُكَ / Ve nestagfiruke" dahî günahlarımıza mağfiret taleb ederiz. "وَنَسْتَهْدِيكَ / Ve nestehdîk" ve biz kullarını râzı olduğun şeylere ve yollara hidâyet buyurmanı taleb ederiz. "وَنُؤْمِنُ بِكَ / Ve nü'minü bike" Sana ve Senin

ind-i ma'nevînden gelen şeylere îmân ederiz, yani îmân eyledik. “ وَتَتُوبُ إِلَيْكَ / Ve netûbü ileyke” cümle günahlardan yüz çevirip Sana rücû' ederiz. [19] “ وَتَتَوَكَّلُ عَلَيْنَا / Ve netevkelü aleyk” cümle ümûrumuzda Sana itimâd ederiz ve her işimizi Sana ısmarlarız. “ وَنُثْنِي عَلَيْكَ الْخَيْرَ كُلَّهُ / Ve nüsnî aleyke'l-hayra küllehû” ve hayırların küllîsi ile Senin üzerine medh u senâ ederiz. “ نَشْكُرُكَ / Neşküruke” ve nimetlerin mâ kablinde Sana şükrederiz. “ وَلَا نَكْفُرُكَ / Ve lâ nekfüruk” ve Sana küfrân-ı nimet etmeyiz yani hâşâ nimetlerini inkâr etmeyiz. “ وَنَحْلَعُ / Ve nahle'u” tarh ederiz. “ وَنَتْرُكُكَ / Ve netrukü” dahî terk ederiz “ مَنْ / men” şol kimseyi ki, “ يَفْجُرُكَ / yefvücuk” Sana fücür eder yani Sana âsî olup muhalefet eder.

Allâhümme İyyâke Na'büdü'nün Manası Beyânındadır

“اللَّهُمَّ إِنَّاكَ نَعْبُدُ / Allâhümme iyyâke na'büdü” Yâ Allah biz kulların, hâssaten Sana ibâdet ederiz. “ وَنَسْجُدُ / Ve nescüdü” hemen ancak Senin için secde ederiz. “ وَإِلَيْكَ نَسْعَى / Ve ileyke nes'â” hemen ancak Senin rızâ-yı şerifini yapmaya sa'y ederiz. “ وَنَحْفِدُ / Ve nahfid” ve dahî hizmetinde müsâra'ata kastederiz. “ نَرْجُو رَحْمَتَكَ / Nercû rahmeteke” rahmetini dâim umarız ve asla ümidi kat' etmeyiz, “ وَنَخْشَى عَذَابَكَ / ve Nahşâ azâbek” ve dâimâ azâbindan korkarız. “ إِنَّ عَذَابَكَ / İnne azâbeke” -tahkîkan-Senin azâbın “ بِالْكَفَّارِ / bi'l-küffâri” kâfirlere “ مُلْحِقٌ / mülhuk” ulaşıcıdır.

Rükû' Tesbîhi'nin Manası Beyânındadır

“سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ / Sübhâne Rabbiye'l-Azîm” azîm olan Rabbimi tesbîh ve tenzîh ederim yani ululuk ve büyüklük ancak zât-ı ecel ve a'lâsına mahsûs olan Rabbim Teâlâ Hazretleri'nin, şân-ı ulûhiyyetine yakışmayan ve belki noksâniyeti mücib olan şeylerin kâffesinden berî ve pâk olduğuna itikâd eyledim. Ma'lûm ola ki, “ فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ / fe sebbih bi'smi Rabbike'l-Azîm” [Vâkia 56/74, 96; Hâkka 69/52] âyet-i kerimesi nâzile oldukda Hz. Peygamber Efendimiz (sas) “اجعلوها في ركوعكم / ic'alûhâ fi rükû'iküm” yani 'bu âyeti rükûunuzda kılın yani bunu rükûa vardığınız zaman zikrediniz' [Ebû Dâvûd, Salât, 146, 147] buyurdular. Ol sebepten rükûun tesbîhi “سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ / Sübhâne Rabbiye'l-Azîm” oldu. [20]

Semiallâhü'nün Manası Beyânındadır

“سَمِعَ اللَّهُ / Semi'allâhü” Hz. Allah işitti “لِيَمُنْ حَمِيدَهُ / li men hamideh” kendisine yani Allah Teâlâ'ya hamd eyleyen kimsenin hamdini. Yani zannolunmasın ki bir kul Allah Teâlâ'ya hamd ve şükür ve senâ eder de ânın hamdini Allah işitmez, elbette işitir. “ رَبَّنَا / Rabbenâ” Ey bizim Rabbimiz, “ لَكَ / le ke” ancak Senin içindir “الْحَمْدُ / el-hamdü” ezelen ve ebeden her bir hamd eyleyenin hamdi.

Sücûd Tesbîhi'nin Manası Beyânındadır

“سُبْحَانَ رَبِّيَ الْأَعْلَى / Sübhâne Rabbiye'l-A'lâ” mansıb-ı pâki ki uluhiyyet mansıbıdır gayet yüce ve bâlâ olan Rabbimi tesbîh ve tenzîh ederim, çünkü mansıb-ı uluhiyyet bir mansıb-ı bâlâ ve ma'nevîdir ki ânın fevkinde mansıb bulunmak muhaldir. Şöyle ki, ne peygamber mansıbına benzer ve ne de pâdişâh mansıbına benzer. Ma'lûm ola ki, “ فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْأَعْلَى / fe sebbih bi'smi Rabbike'l-A'lâ” [A'lâ 87/1] âyet-i kerimesi nâzile oldukda Hz. Peygamber Efendimiz (sas) “اجعلوها في سجودكم / ic'alûhâ fi sücûdiküm” yani 'bu âyet-i kerimeyi sücûdunuzda kılın yani bunu secdeye vardığınız zaman zikrediniz' [Ebû Dâvûd, Salât, 146, 147] buyurdular. Ol sebepten sücûd tesbîhi “سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ / Sübhâne Rabbiye'l-Azîm” oldu.

et-Tahiyyât'ın Tesbîhi'nin Manası Beyânındadır

“التَّحِيَّاتُ / et-Tahiyâtü” yani lisân ile olunan hamd ü senâ ve zikrullah vesâire gibi ibâdetlerin kâffesi “اللَّهُ / lillâhi” Allah Zü'l-Celâl Hazretleri'ne mahsûstur. “وَالصَّلَوَاتُ / Ve's-Salâvâtü” dahî beden ile olunan ibâdetlerin cümlesine [de] Allah Zü'l-Celâl Hazretleri'ne mahsûstur. “وَالطَّيِّبَاتُ / Ve't-Tayyibât” dahî mal ile olunan ibâdetlerin kâffesine [de] Allah Zü'l-Celâl Hazretleri'ne mahsûstur. İşte buraya kadar Hz. Peygamber Efendimiz'in kelâmıdır. “السَّلَامُ / Es-Selâmü” dünya ve âhiretin cümle azâb ve havf ve mekrûhlarından selâmet bulup emîn olmak, “عَلَيْكَ / aleyke” senin üzerine olsun “أَيُّهَا النَّبِيُّ / Eyyühe'n-Nebiyü” Ey Nebiy-i Zîşân. “وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ / Ve Rahmetullahi ve berakâtüh” dahî Allah Teâlâ Hazretleri'nin rahmeti ve berekâtı senin üzerine olsun. İşte buraya kadar Allah Zü'l-Celâl Hazretleri'nin kelâmıdır. “السَّلَامُ عَلَيْنَا / Es-Selâmü aleynâ” [21] dünya ve âhiretin selâmeti bizim yani cümle peygamberlerin üzerlerimize olsun “وَعَلَىٰ عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ / ve alâ 'ibâdillâhi's-sâlihîn” dahî Allah Teâlâ'nın sâlih yani öbür mutî' kullarının üzerlerine olsun. İşte buraya kadar Hz. Nebiy-i Zîşân Efendimiz'in kelâmıdır. “أَشْهَدُ / Eshedü” ben şehâdet ederim “أَنَّ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ / en lâ ilâhe illallâhü” Cenâb-ı Allah Zü'l-Celâl'den başka ilâh yani cümle âleme mâlik ve ma'bûdün bi'l-hak olmayıp hemen ancak Allah olduğuna “وَأَشْهَدُ / ve eşhedü” dahî ben şehâdet ederim “أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ / enne Muhammeden abdühü ve rasûlüh” ber vech-i tahkîk Hz. Muhammed[in] (as) Allah'ın kulu ve hem peygamberi olduğuna [Buhârî, Ezân, 148, Müslim, Salât, 55].

Ma'lûm ola ki, işbu et-Tahiyât -ilâ âhirihî-, birisi hâlik ve ikisi mahlûk olarak üç zâtın kelâmıdır. Çünkü ol Cân-ı Cihân ve Habîb-i Rahmân -aleyh-i efdalü's-salâvât- el-Melikü'd-Deyyân Efendimiz Hazretleri buyurdular ki, “Leyle-i Mî'râc'ta makâm-ı sâmi-i 'kabe kavseyn ev ednâ'da' bî keyf ve keyfiyet Cenâb-ı Rabbu'l-İzzet'in cemâlini, misâl-i pâkini gördüm ise der 'akab bâ ifâza-i Feyyâz-ı الطَّيِّبَاتُ وَالصَّلَوَاتُ وَالطَّيِّبَاتُ / et-Tahiyâtü lillâhi ve's-salâvâtü ve't-tayyibât' demek lisânımdan cereyân eyledi. Ve bu tahiyâtıma cevâb olarak Cenâb-ı Feyyâz-ı Kerîm -celle şânühü- Hazretleri de “السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ / es-Selâmü aleyke Eyyühe'n-Nebiyü ve rahmetullahi ve berakâtüh' buyurmakla bu kulunu taltif ve i'zâz buyurdu ve der 'akab ben dahî âna cevâb olarak “السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَىٰ عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ / es-selâmü aleynâ ve alâ 'ibâdillâhi's-sâlihîn' dedim ve der 'akab Cebrâil (as) dahî bu sırdan âgâh olup “أَشْهَدُ أَنَّ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ / eşhedü en lâ ilâhe illallâhü ve eşhedü enne Muhammeden abdühü ve rasûlüh' dedi”.⁴⁰⁰

Allâhümme Salli'nin Manası Beyânındadır

“اللَّهُمَّ / Allahümme” Yâ Allah “صَلِّ / salli” Sen salât eyle “عَلَىٰ مُحَمَّدٍ / alâ Muhammedin” Hz. Muhammed (as) üzerine salât eyle yani hazîne-i kerem ve ihsânından me'mûl eylediği şeyleri kendisine inâyet ve şeriat-ı mutahharasını müeyyed ve meziyet ve şerefini müeyyed eyle “وَعَلَىٰ آلِ مُحَمَّدٍ / Ve alâ âl-i Muhammed” dahî Hz. Muhammed'in (as) âli üzerine salât eyle yani âilesi ve akrabâsı ve ehl-i beytini ve cemî'-i müteallâkâtı ve ashâb-ı [22] kirâmı ve evzâc-ı mutahharâtı ve zürriyâtı ve ilâ yevmi'l-kıyâme kendisini tasdik eyleyen Ümmet-i İcâbet'ine envâ'-ı ni'am ve kerem ve esnâf-ı rahmet ve mağfiretinle muâmele eyle. “كَمَا صَلَّيْتَ / Kemâ salleyte” nitekim salât eylediğin gibi “عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ / alâ İbrâhîme” halîlin İbrâhîm (as) üzerine “عَلَىٰ / İnneke” -ber vech-i tahkîk- Sen azîmü's-şân “حَمِيدٌ / hamîdün” hamîdsin yani celâl-i zâtın ve kemâl-i sıfâtın ve cemî'-i ef'âlin üzzerlerine hamd ve şükürler olunmuşundur, “مَجِيدٌ / mecîd” âlisin ve azîmsin.

Allâhümme Bârik'in Manası Beyânındadır

⁴⁰⁰ Bu tür yoruma örnek olarak bkz. Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, thk. Hişâm Semîr el-Buhârî, (Riyad: Dâru Âlemi'l-Kütüb, 1423/200), 3/425. (Haz. notu).

“اللَّهُمَّ / Allahümme” Yâ Allah “بَارِكْ / bârik” hayr-ı kesir ve fevz-i vefir ile inâyet ve ihsân eyle “وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ / ve alâ âl-i Muhammedin” Muhammed'in (as) üzerine “كَمَا بَارَكْتَ / kemâ bârakte” nitekim çok hayırlar ihsân buyurduğun gibi “وَعَلَى إِبْرَاهِيمَ / alâ İbrâhîme” İbrâhîm Halîlullah üzerlerine “وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ / ve alâ âl-i İbrâhîm” dahî İbrâhîm Halîlullah'ın âl-i fihâmı üzerlerine. “إِنَّكَ حَمِيدٌ / İnneke hamîdüün mecîd” -tahkîkan- Sen azîmü'ş-şân hamîd ve mecîdsin.

es-Selâmü Aleyküm'ün Manası Beyânındadır

“السَّلَامُ / es-Selâmü” Allah Zü'l-Celâl'in gazabından ve her türlü korkulardan selâmet bulmak, emîn olmak, “اَلَيْكُمْ / aleyküm” sizin üzerlerinize olsun, “وَرَحْمَةُ اللَّهِ / ve rahmetu'llah” dahî Allah Teâlâ Hazretleri'nin rahmeti kezâlik sizin üzerlerinize olsun.

Ma'lûm ola ki bu, namazın âhîrinde selâm verilen zâtlar Kirâmen Kâtibîn melekleridir ki, mü'minin sağ ve sol omuzları üzerlerinde otururlar.

Pend

Fi'l-hakîka ey azîz, mi'râc yeomindir namaz,
Genç o katta namazın kıl da, et hakka niyâz,
Çünkü “Üd'ûnî” buyurdu Ol Hudâ-yı Zü'l-Kerem,
Oldu erbâb niyâza, der ki ihsân bâz, [23]
Ehl-i keşf olmak dilersen kıl namazı, ruz u şeb.
Açılır miiftâh-ı taat ile zira bâb-ı râz,
Her ki ihlâsıyla niyâzın bî niyâza arz eder,
Ol sezâdır eyleyse Şâh-ı Cihandârî'ye nâz.
Bu kadar âlî tereddüt yezdân-ı diğerkapı,
Ol kapının kulları lâ büdd olur serfirâz.
Destgîrdir dâimâ abd-i musallisine Hak,
Şüphesiz kim kalbi memnun eder, mahzûn komaz.
Terkeder mi bende bir taatini hiç, bî zahîr,
Pâdişâh-ı bî zevâl ve muhsin asdaku nevâz.
İnd-i pâkinde ânın makbûl olan ihlâstır,
Abd-i muhlisden kabul eyler dînimiz hiç çok ve az.
Olmayınca ey mürâî taatin ihlâsla,
Müsmir olmaz nezd-i Hak'da olsa da tûl ve dirâz.
Fevzi, ya terk-i salât etme namazsızlar gibi,
Kıl namazı, et niyâzı bî niyâza kış ve yaz.

Münâcât

Kabul olursa bir zerre Senin indinde ger Yâ Rab,
Bilâ şüphe künûz-u âleme kadri değer yâ Rab.
Füyûzundan olursa şemme Yâ Rab, bir abd-i mahlûkun,
Nesîm-i feyz ve lütfun hep sırrı üzre eser Yâ Rab.
Bulan gencine-i ihsânını âlemde tahkîkan,
Hemen destinde senin ve hâk olurmuş sîm-ü zer Yâ Rab.
Ve hem bir kalp olursa şu'le Yâ [Ra]b, nûr-ı tecellînden,
Olur rûy-ı dû âlemde ânın bedri kamer Yâ Rab.
Eğer Fevzi kulundan eylesen makbûl bu nâcizi,
Verir her bârid raht-ı matlab-ı birrin semer Yâ Rab.

Münâcât-ı Muharrir

Çû yazdı, hem tamam etti, niyâz etti Sana Yâ Rab,

*Bu âciz abd-i şevkî ki, ola affın âna Yâ Rab,
Ânın cürmü nihâyetsiz, senin rahmetine kayıtsız,
O mârr-ı cennet ibâdınız ki, Sensin zû atâ Yâ Rab.*

Sene, hicrî 1318[/1900] [24]

Kaynakça

Buhârî, Muhammed b. İsmâîl. *Sahîhu'l-Buhârî*. yrs.: trs..

Fevzi, Mehmed. *Rûhu's-Salât*. Karnak Matbaası. İstanbul: 1302[/1885].

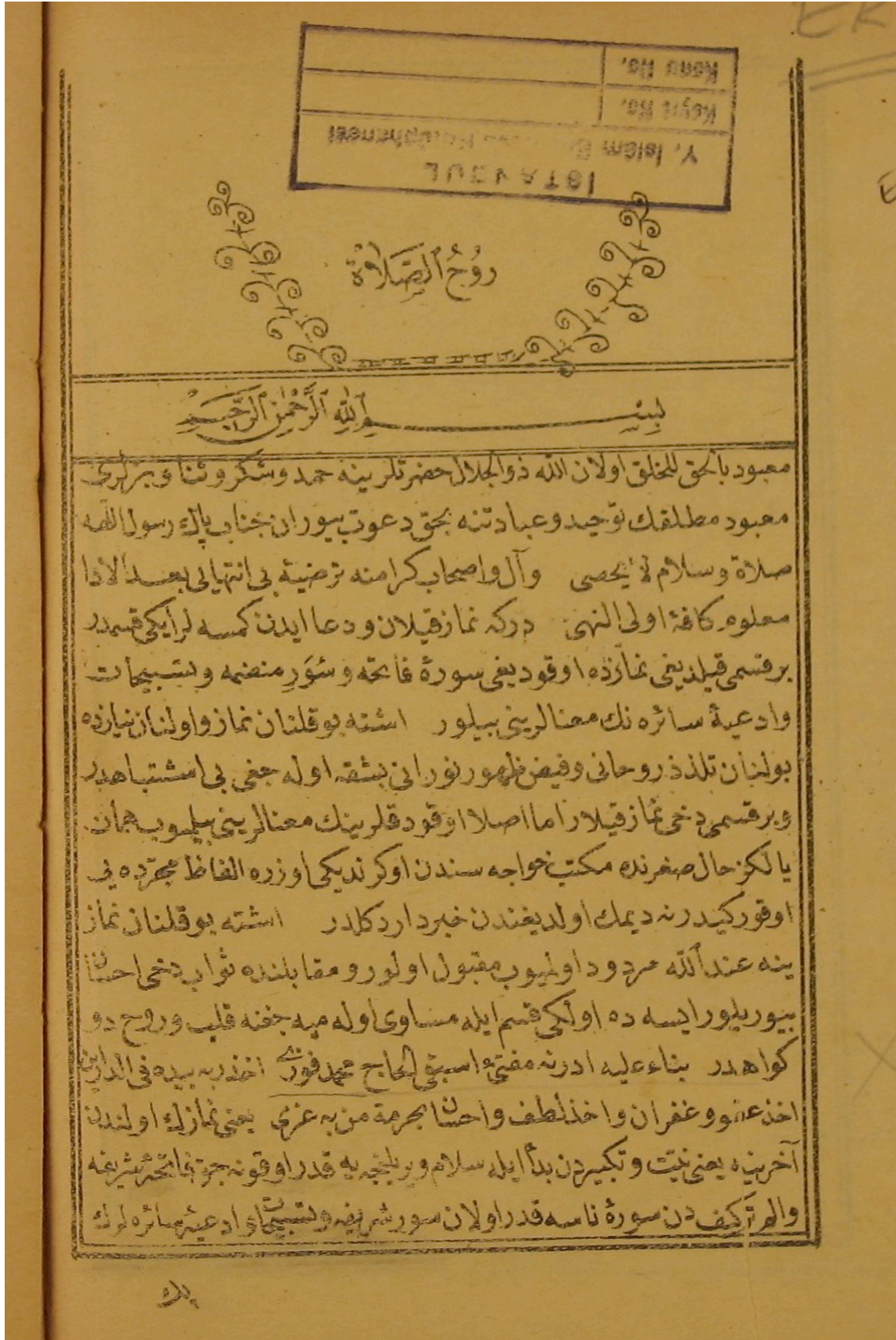
Fevzi, Mehmed. *Rûhu's-Salât*. yrs.: 1318[/1900].

Kurtubî, Muhammed b. Ahmed. *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*. thk. Hişâm Semîr el-Buhârî. Riyad: Dâru Âlemi'l-Kütüb, 1423/2003.

Müslim b. Haccâc. *Sahîhu Müslim*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, trs..

Uzun, Mustafa. "Fevzi Efendi, Edirne Müftüsü". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 12/506-509. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.

Ek: Rûhu's-Salât'tan Örnek Sayfalar

آچیلور مفتاح طاعان ایله زیر ایاپ راز اول سزادر ایلسه شاه جهاندار بی ناز اول قیونک قولری لاید اولور سرفراز شبهه سزکیم قلبی منون ایدر محزون قوما پادشاه بی نواز و محسن اصدق نواز عبد مخلصدن قبول ایلریمز هیچ چوق و آزار مشر اولر نزد حقنه اولسه ده طول و دراز قیل نمازی ایت نیازی بی نیازه قیش و یاز	اهل کشف اولوق دیرسک قیل نمازی روضه شب هر که اخلاصه نیازه بی نیازه عرض ایدر یوقدر عالی تر در یزدان دیگر قیسو دستگیر در ائما عبد مصطفی سده حق ترک ایدر محبند بر طاعتن هیچ بی غلبه عند پاکنده انک مقبول اولان اخلاصدر اولیجه ای مرثی طاعتک اخلاصه فوزیا ترک صلوة ایتمه نماز سز لر کجی
---	---

مُنَاجَات

قبول اولور سه بر ذره سنک عندانه کربار فیوضندن اولور سه شمه یاب بر عبد مخلوقک بولان کنجینه احسانکی عالمده تحقیقا وهم بر قلب اولور سه شعله یار نور تجلی کدن	بلا شبهه کنوز عالمه قدری دکربار نسیم فیض و لطفک همت سزای وزره اسر یاز همان دستنده سنک و خاک اولور سه سوز سز اولور رویی دو عالمده انک بدد قربار
--	---

اگر فوزی قولکدن ایلسک مقبول یونا چتری
ویرر هر بار درخت مطلبی برک شربار

مُنَاجَاتِ مَحَرَّة

چویازدی هم تمام ابتدی نیاز ایتد سکا یارب
انک جرمی نهایت سز سنک رحمتنه غایت سز
بوعاجر عبد شوق که اوله عفو ک اگایارب
اوما رحمت عبادت سز که منسین ده وعطا یاز

۱۳۱۸

۴

İSTANBUL
Y. İslâmî Kütüphanesi
Keyit No.
Konu No.